

**NESKA DONIBANDAR BAT
EUSKAL-OLERKARI**

Gure egunotan indarrean datoz emakume euskaldun batzuk, bai bertsoz eta bai itz-lauz, euskal-literaturatxoa landu eta aberastu naiez, edo euren barrua ustu bearrez, eta emakumerik garerdiko naiz neskatorik ikusten dogu ipuin naiz olerki-sariketara azaldu eta irabazle urteten. Olako emakumeen lan-bildumarik edo antologiarik bere agertu da oraintsu, asko ezuala, baiña oraingoen lanak *baiño ezteuskuez emon, eta, orrela, eurok etorri arte, emakumezko euskal-idazlerik izan ez dalako ustea* sortzen dabe irakurleen artean, bear bada. Bada orain gaurko emakumeen arteko idazle elebidunik bere.

Onelako bat, euskal-literaturan sakontxo sartua, orain Madrilgo egunkari baten asi jaku erderaz idazten, jakiña. Mundu onetan, andrazkoentzat bere danerako dago lekua. Geroak galbaetetuko dau eta esango zer balio dauan baktoxaren lanak eta zelango fruturik dakarren euskerarentzat. Alan nai olan, antziñako emakumeak, euskal-literaturara zelanbaiteko lorarik ekarri daben emakumeak, aitzurik isteko eskubiderik eztaukagu.

Donibaneko neskatxa ez-ezagun bati sarreratxoa egiñez, lengo gizaldietan gure literatura urritxoan euren lekua dauken emakume bat edo besteren aitamena egin nai neuke aurretik, izen bako eta

izendunena, aitzinakoenetatik asita. Nork eztau entzun edo irakurri antziña bateko andra *erostarien* izenik? Euron egitekoa zer zan badakigu: norbait ilten zanean, aren illetetan, aren eriotzeak ostean ekaririko atsekabe eta negarra kantuz edo ostaintxean adierazotea. Askotan bertsoz bere bai. Oso gitxik itxi deuskue izenik. Zorionez, Garibai andiari, gure antziñatearen arakatzaille zoliari sor deusagu olako emakume bat edo bi ezagutzea. XVgarren gizaldian, orain seireun bat urte, Milia Lasturko andrearen eriotzea zalata, euren eresiak abestu ebezan andra bi dira.

Milia Lasturkori, lenengoz ekarren semea il jako eta seingintza orretatik il da bera bere. Arri eta abe andi bi, zorigaizto andiegi bi, jausi dira Lasturtarren ganera. Baiña zorigaizto andiagotzat artu dabe senar alargunak, Peru Arrasatetarrak, lendik erabagita eukan ezkontza barria egin nai dauala beste andra batekin, il jakon andreagaitik negar andirik egin barik. Lasturtarrak ezin dabe ori onez eroan, eta Miliaren aizteak asi eta alargunaren arrebak erantzun, bien artean diardue bertsoan.

Miliaren aizteak bere aiztea galdu daualako atsekabeaz batera Peru alargunak ari ezkontza barriaz egiten deutson irain lotsagarizkoa, biak batera ustu ditu bere bertsoetan. Alperrik ekingo deutso Santxak, alargun gelditu dan Peru orren arrebek, neba alargunaren jokabidea zuritzen. An da oindio, Arrasaten, illaren gorpua «azpian lur otza, gañean arria» dituala. Lasturkoak Arrasate itxi eta Lasturrera eroan gura dau gorpuri:

«Lasturrera bear dozu, Milia;
Aita jaunak eresten dau elia,
Ama andreak apainketan obia;
Ara bear dozu, andra Milia».

An, Lasturren, egingo jako Miliari, bere gurasoen aurrean, deduta kotsa obeko illetea. Andiegia izan da Lasturtarren ganera jausi dan zorigogorra, ama-semeak, biak galtzeaz zerutik jausi jaken abea:

«Zerurean jausi da abea,
jo dau Lasturko torre gorea,
eroan ditu ango jauna ta andrea,
bata leen, gero bestea».

Lasturko illeta barri orregaz, ama-semeen gorpuak an bertan eukiaz, arinduko jake apur bat Miliaren ta semearen eriotza eta Arrasaten egin jaken irain baltzaz artu daben samia.

Beste eresi bat, illeta-abesti bat, andra batek ondua, Milia Lasturkoarena baiño entzunagoa, aurki, Alostorrekoa dogu, Lasturkoaren aldizkoa itxuraz, baiña 1866n J.B. Arakistainek bere *Gau-illa* ipuiñean lenengoz argitara emona. Geroago Azkuek 1901n Bilbon emondako itzaldi baten erriaren agotik jasota eresi beronen zati bat musika ta guztikoa ezaguerazo eban. Alostorrea daroa titulutzat. Milia Lasturkoarena baiño luzeagoa eta zeetasun geiago emoten dauana, eta andrazko baten agotik urtena. Antziñako jazoera lazgarri bat gogoratzen deusku. Gogoan dot Larrean, Zornotzan, eskola-ume nintzala ango ikasleak kanta au irakatsi euskela. Ulleak ia laztu egiten jatazan arako «Alostorrea, bai, Alostorrea! kantetan genduanean:

«Alostorrea, bai Alostorrea!
Alostorreko eskaillera luzea!
Alostorreen
nengoanean
goruetan, bela beitzak kua! kua! kua! kua!
leioetan».

Jazoera lazgarriok itxita goazen beste giro gozoago bateko kantuetara, umeai lo eragiteko gure amak erabili dituezan uauatxoe-tara. Emakumeak asmatu-koak diranik ezin ukatu. Bertso ta soifñu gure amak asmatuak. Aita Donostiari bein erdal-olerkari andi batek esan eutsanez, asko ederraren ederrez entzulea txunditurik istekoak dira.

Baiña euskal-literaturan berariaz sartu gura izan eban emakumea, Mogeltar bat izan da, Vizenta Antonia Mogel, guraso marki-

ñarren alaba, Azkoitin jaioa (1882-1954). Osaba eban J. Antonio abadearen, *Peru Abarka*-ren egillearen eragitez edo, bere *Ipui Onak*, gipuzkeraz atera zituen, osabeak bere lenengo liburua gipuzkeraz «arrotz eta atze» egiten jakon euskalkiak idatzi eban lez. Ganora andi barik idatzi dau norbaitek Bizenta Antoniak bere ipuiñak bere jaioterriko, Azkoitiko euskeran argitaratu zituela. Geroagoko idazlanak, bertso ta abar, bere gurasoen Markiñako euskeran idatziak ditu. Jaiotako urtebetegarreneko, aita il jakolako, Markiñara aldatu zan bere ama alargunagaz. Markiñakoa eban bere euskera.

XIXgarren gizaldian, bada beste emakume euskaldun bat euskal-idazlea, Iparraldekoa: Anne Urruthi; 1873n liburu bi atera zituen: Joanen Ebanjelioa eta Pedro apostoluaren «epitriak», epistolak, Zuberoko euskerara itzulita. Eta gure gizaldian, ogeigarrenekoan, 1936ko illunaldi ta ixillaldia baiño lenagotik, gogatsu agertu ziran emakume batzuk (Tene, Zipitria, Mañariko) gure literaturako baratzera euskeraren alde egin eta euskera lantzen.

Donibaneko nes karen «kantika berria».

Luzeegi joan jat aurkeztu nai izan dodan Donibaneko neskatxa onen bertsoai egin nai izan deusedan sarrera au. Baiña ez jaku askotan ondo etorten lengo aldietara begiradaxo bat zuzentzea? Irakurleak parkatu deustalakoan, banoa aurrera. Nor da Donibaneko neskatxa ori? Ez jako izenik ezagutzen. Donibaneko neskatxa dala besterik ez dogu irakurten, bere bertsoak argitaratu zituen *Exercicio Izpirituala* liburuan. Vinsonek bere *Bibliographie Basquen* diñoanez, liburu ori euskerazko liburuetan argitaldirik geien izan dauana da 1716tik aurrera. Eztau beti titulu bardiña; antziñakoenetan *Exercicio Izpirituala*, gerokoetan *Exercicio Spirituala* eta *Exercicio Ispirituala* bere bai. Zein argitaldirakoak dira Donibaneko *Kantika Berriak* izenekook? *Exercicio Ispirituala* izeneko baten datoz, 133-135garren orrialdeetan. Nik daukadan xerokopia atera nebanean, noizko ediziotik atera neban ez neban azpimarratu. *Exercicio Izpirituala* dalako liburuak ez ditu beti gai bardiñak eta otoitz bardiñak artzen. Edizio batetik bestera gai batzuk aldatu egiten zituen eta barriak sartu. Edozelan bere,

Donibaneko neskatxarenak diralako bertsook ez ziran askotan liburu orretan agertu. Titulu osoa onela daroe: *KANTIKA BERRIAK Bazkoko Komunionearen gainean Donibaneko neskatxa batek moldatuak.*

Bertsoen gaia

Gaia *Kantika Izpiritualak* deritxon eta ainbat bidar argitaratuak izan zan liburuan sartzeko modukoa dabe, baiña areitan sartuak izan ez diran ezkerro, areitatik bereizteko edo, Donibaneko neskatxa onenai *Kantika Berriak* ipiñi deutse titulua. Urrengo *Bazkoko komunionearen gainean* ori ez daroela guztiz ondo eta egoki esango neuke. Komuniño orren gainean baiño komuniño orren inguruan, parkameneko sakramentuan eta Kristoren Gorputz odolaren sakramentuan artutako graziak eta erabagiak Jainkoaren aurrean autortzeko eta barruko sentierak ustuteko egokiagoak dirudie.

Donibaneko neskatxa au kristiñau pazkokari bat izan dala esan geinke, urtean bein parkameneko sakramentura eldu eta gero pazkoazkoa egin oi dabenetakoa, beste askok egiten eben eta egin oi dabenean lez. Oraingoan beintzat badirudi eztauala oitura utsari jarraitzearren egin. Benetanago artu dau egiteko ori. Bere bizia ondo aztertu dau eta gauza askotan obendun aurkitu dau bere burua, bide zuzenetik askotan aldendu dala, bere griñai geiegitan oben egin deusela, Jainkoaren legea askotan ostikopetu eta ausi dauala, eta olan itsututa eta barruko bakea eta poza galdu galdu besterik eztau egin, bere etsaien serbitzari eta menpeko egiñik gelditu da. Orain damaturik dago eta bide onera biurtzeko bertuteari deika diardu bere bertsoen lenengo zatian. Lau bider entzuten deusagu dei ori. Baiña zer da «bertutea» donibandar onentzat? Bide onean bizi eta irauteko indarra, Jainkoaren borondatea egiteko sendotasuna, Jainkoagazko, lagun urkogazko eta bere buruagazko dituen eginbear guztien osotasuna eta bilduma.

Au da neska onen «kantika» barri orren lenengo zatiko gaia. Eta bigarrenean aurrerago jo dau. Zorion billa bere griñei lasapidea emonik ibilidanean ez da bakarrik bere etsaien mendeko gelditu

izan; bere buruaren jabetasuna eta barnuko bakea galdu dau. Orain argitasun barri bat egin jako bere gogoan. Olan ibilli danean, Jainkoak bere Seme Kristoren bitartez izan eta erakutsi deutsan maitasunari ez erantzun eta uko egin deutso. Bere eskertzar guztiak gora bera, Jainkoa beti maitasun opaka dauko, eta parkamena eskintzen. Are geiago, altareko sakramentuan bere janari egin jako. Benetan au bai «mirakuilu handi eta espantagarria, Jainkoa nere janhari zerutikan jautsia!» Or dau Jainkoa bere janari eta indar eginda, onean sendo irauteko laguntzaille datorkiola.

Orduan ulertu dau Pazko eguneko «komunione» orren esan naia bete betean. Eta Jesusen maitasunean eta oneritxian beti irauteko eske daukagu. Berba gitxitan esateko, pekatu guztietara ilik eta bizi barria artuz, Jainkoaren maitasunean bizirik, Pazko misterioan sartu eta parte osoa artzea eskatzen dau. Pazko-bide egoki ederra Donibaneko neska onen «kantika» orrek erakusten deuskuna. Gaurko eta biarko balioko dau eta kristifauontzat zartzoa bada bere, beti «berri» gelditu daiteke.

Bada gure artean neskarik edo emakume gazterik bere bertsoetan joera oso besterakoa agertu dauanik. Baiña nork bere burua legetzat arturik, ba ete dogu etorkizunik? Geure buruen jabeago egingo ete gara? Gure gizartea baketsuago ete alkartuago egin ete geinke? Olako kantariak zelango zartzarora elduko ete dira? Donibaneko neska onen bidea eta mezua ez ete ditugu egokiago eta bearrago?

Dana dala, emen dau irakurleak donibandar onen olerkia. Guk liburuan daukan utsune bat bete deutsagu; taket artean datorren «aitzinean» guk ezarría da. Bertsoak bere alan eskatzen dau.

PAZKOKO KOMUNIONEAN

(Donibaneko neskatxa batek moldatu bertsoak)

Berthutea, ez othoi zu, ez urrun neregantik,
Gerla Satani egiteko behar baitzinduzket nik;
Zure eskasez, ni balentzan eman nau iziturik.
Ah! zu nerekin bazaitut, ez duket ez bekdurrik.

Orai artean ibili naiz munduan itsuturik,
Jaunaren manamenduak arras ostrikatorik;
Heldu naiz aldaretarat, urrikiz hunkiturik,
Berthutea, zutaz, ordean, osoki harmaturik.

Aldaretara ethorri nahi nuke, ez urrundu.
Zuk, ordea, berthutea, behar nauzu tiratu.
Nahi nuke bethikotzat aldare hetan pausatu,
Zuk bainazu, Jesus maitea, nohala konbidatu.

Nork behar zintuzke beraz, zu, Jauna, errefusatu,
Kriminel baten bilhatzen zarenean nekhatu?
Tronpa ez nadin berthutea, othoi lagun nazazu;
Zu behar baitzaitut, Jesus ene jabia, maithatu.

Zure galdeak, oi, Jesus, Bihotza hunkiturik,
Heldu naiz ni zure ganat, urrikitan sarthurik.
Nere faltez suspiretan orai nago zaurthurik,
Aldarearen (aitzinean) nigarretan urthurik.

Enetzat zeren baitzaitut nik hemen janharia,
Berant balinbada ere, naiz hunat ethorria.
Ez dut nik bertze jaberik baizen Jainko bizia;
Ostia saindu huntan da gerizean jarria!

Oi, hau mirakuilu handi eta espantagarria!
Jainko bat nere janhari zerutikan jautsia!
Zu othoizten zaitut, Jesus, eman dazu grazia.
Ah, zure errezibitzeko izan nadin garbia.

Zuretzat behar dut zure banketa nik dastatu,
Zeren enetzat baituzu zeronek antolatu;
Amodiozko khar batian behar dut beraz sarthu,
Edo ez dut behar jaterat ausartatu.

Zinuelarik ikhusten ene gaixtotasuna,
Niganat ethorri zare guzia zu zarena;
Egon zaiten ene baithan garbi nazazu, Jauna;
Enetako, orhoit zaitte, odola eman duzula.

Idazkera gaurkotu egin deutsagu. Ez ete dabe gaurko antolo-
gietako bertso askok aña balio?

L. Akesolo